

RUSYA AFRİKA KITASINA GERİ DÖNÜYÖR

Mokhmad Akhiyadov

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
İHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Akhiyadov, Mokhmad. "Rusya Afrika Kıtasına Geri Dönüyor", İNSAMER, 28.11.2019.

Analiz

Rusya'nın âdeta diplomatik başkenti hâline dönüşen Soçi kenti, ekim ayında çok önemli bir toplantıya daha ev sahipliği yaptı. Dünyanın ilgisini bir hayli çekmekle birlikte Türkiye'de fazla gündem olmayan Rusya-Afrika Zirvesi, 23-24 Ekim 2019 tarihlerinde gerçekleştirildi. Zirve gösterişli bir açılış töreniyle başlatıldı.

Tarihte bir ilk olan Birinci Rusya-Afrika Zirvesi'ne 43'ü en üst düzeyde olmak üzere toplam 54 Afrika ülkesi katılım sağladı. Zirve kapsamında gerçekleşen fuarda Rusya ve Afrika ülkeleri arasında toplam değeri 12,5 milyar dolar olan 50'den fazla anlaşma imzalandı. Zirvede ayrıca, Afrika kıtasının enerji sorunları ve ticari ilişkiler başta olmak üzere birçok konu ele alındı. Bunun yanı sıra, kıta boyunca pahalı nükleer santraller kurarak bu alandaki teknolojisini Afrika'ya ihraç etmeyi planlayan Moskova, Afrika ülkeleriyle askerî iş birliğini arttırma niyetinde olduğunu da bir kez daha dile getirme fırsatı buldu.

Rusya son yıllarda Afrika ülkeleriyle olan siyasi, ekonomik ve askerî iş birliklerini geliştiriyor. Zirvede açılış konuşmasını yapan Putin, 2018'de 20 milyar doları aşan karşılıklı ticaret hacmini önümüzdeki birkaç yıl içinde iki katına çıkarmayı planladıklarını söyledi. Peki, Rusya için Afrika kıtası neden bu kadar önemli? Rusya, Afrika ülkeleriyle olan ilişkilerden ne elde etmeye çalışıyor?

Tarihî Arka Plan ve Afrika'nın Artan Önemi

Rusya ile Afrika ülkeleri arasındaki ilişkiler söz konusu olduğunda, genellikle Sovyetler Birliği'nin Afrika kıtasındaki ülkelerin bağımsızlıklarına kavuşmasında oynadığı rol ve aynı zamanda bu ülkelere ulusal ekonomilerini inşa etmelerinde verdiği destek öne çıkmaktadır. Çünkü 1960 yılında Batılı devletlerin direnişine rağmen SSCB'nin etkisiyle Birleşmiş Milletler (BM) tarafından kabul edilen "Sömürge İdaresi

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
İHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Altındaki Ülkelere ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildiri”, Afrika’da sömürülen ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmaları için uluslararası hukuki bir temel oluşturmuştur.

Sonraki yıllarda, SSCB ile bağımsız Afrika ülkeleri arasında karşılıklı yarar sağlayan, çeşitli siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler geliştirilmiştir. Sovyet yardımı ile Afrika ülkelerinde yaklaşık 300 sanayi tesisi, tarım sektöründe 155 tesis, 10 yüksek ve 80 orta seviyede meslek okulu olmak üzere yaklaşık 100 eğitim kurumu inşa edilmiştir. Bu dönemde Afrika, Sovyet sanayi ürünlerinin ihracatı için önemli bir pazardı. Ancak ne var ki, Afrika ülkeleri ile olan güçlü ekonomik ilişkilerin neredeyse tamamı 1990’ların başında SSCB’nin dağılmasıyla birlikte ortadan kalkmıştır. SSCB’nin Afrika politikasının merkezinde ideolojik yaklaşımın ve iki kutuplu dünya düzeninden kaynaklanan bir jeopolitik mücadele anlayışının yer aldığını da belirtmek gerekmektedir.

İki kutuplu dünya düzeninin sona ermesiyle birlikte Afrika kıtasının küresel siyasetteki önemi giderek artmaya başlamıştır. Bu bağlamda, özellikle 2000’li yıllarla birlikte güçlü devletler ve devlet dışı oyuncular, kendi servetlerini arttırmak üzere kıtaya akın etmeye başlamıştır. Bunun arkasında yatan birkaç neden vardır. Birincisi, bütün dünya genelinde teknoloji alanında yaşanan gelişmelerle bağlantılıdır; çünkü Afrika, dünyanın diğer bölgelerinin aksine, tükenmekten çok uzak olan doğal kaynaklara sahip bir kıtadır. Dolayısıyla sürekli yeni doğal kaynaklara ihtiyaç duyan büyük güçler, bu kıta üzerindeki nüfuz alanlarını genişletmeye çalışmaktadır.

Diğer bir neden ise Afrika ekonomisinin hızlı bir şekilde büyümesidir. Sahra altı Afrika, 21. yüzyılın başından bu yana Doğu ve Güneydoğu Asya’dan sonra dünyanın en hızlı büyüyen ikinci bölgesidir. 2003-2018 döneminde, bölge ekonomisi yılda ortalama %4,7 oranında büyümüştür. Bölgedeki sekiz ülkedeki bu oran %7’nin üzerindedir. Afrika’nın ekonomik büyümesinde “demografi unsuru” da önemli rol

oynamaktadır. Bu bağlamda, dünyanın en hızlı artan nüfuslarına sahip Afrika ülkelerinde, orta sınıf hızla büyümektedir. Bu, günümüz Afrika kıtasının büyük bir tüketici pazarına dönüştüğü anlamına da gelmektedir. Aynı zamanda, kıta ekonomisinin bu şekilde büyümesi, yatırım mallarına olan talebi de arttırmaktadır.

Bu bağlamda, enerji kaynaklarının ihracatına olan bağımlılığından kurtulmak isteyen Rusya için Afrika pazarlarında yer edinmek son derece önemlidir. Ayrıca özellikle 2014 Kırım ilhakından sonra Batılı devletlerin yaptırımlarıyla karşı karşıya kalan Rusya, yeni pazarlar bulma ihtiyacı içindedir. Bu anlamda Afrika, Rusya için büyük fırsatlar sunmaktadır. 2013’ten 2018’e kadar geçen beş yıllık sürede Rusya ve Afrika ülkeleri arasındaki ticaret hacmi iki katına çıkarak 20 milyar doları geçmiştir. Ancak söz konusu ilişkilerde bir dengeden bahsetmek pek mümkün değildir; zira Rusya’nın Afrika ülkelerine yaptığı ihracat, ithalattan yaklaşık beş kat fazladır.

SSCB’nin Afrika politikası ideolojik bir yaklaşıma dayanırken, 1990 sonrası Rusya’nın Afrika politikasının merkezinde “kazan kazan” yaklaşımı yer almaktadır. Nitekim Rusya, söz konusu iki dönem arasındaki bu farkı her fırsatta dile getirmektedir. Örneğin, Rusya-Afrika Zirvesi’nde yaptığı açılış konuşmasında Putin, Rusya ile Afrika ülkeleri arasındaki iş birliğinin ortak değerlere (adalet, eşitlik, halkların kendi geleceğini belirleme hakkına saygı vb.) dayandığını ileri sürmüştür. Rusya, bu söylemle kendi Afrika politikasının Batı ülkelerinin politikalarından farklı olduğunu anlatmaya çalışmaktadır.

Rusya ile Afrika İş Birliğinin Boyutları

Rusya, Afrika kıtasına geri dönüyor. Bu, son 20 yılın Rus dış politikasındaki yeni ve önemli bir eğilimdir. Bütün Afrika ülkeleri Rusya diplomasisinin odağındadır; ancak bazı ülkelerle olan iş birliği çok daha hızlı gelişmektedir.

Rusya ile Afrika ülkeleri arasındaki en önemli iş birliği alanlarından biri, askerî ve teknik

konulardaki ilişkilerdir. Son yıllarda Rusya, birçok Afrika ülkesiyle yeni askerî-teknik iş birliği anlaşmaları imzalamıştır. Nitekim Rusya, geleneksel olarak da Afrika silah pazarında önemli bir yere sahiptir. En çok Rus silahı satın alan üç ülke; Cezayir, Mısır ve Angola'dır.

Kuzey Afrika ülkelerinin yaptığı silah ithalatının %49'u Rusya'dan temin edilirken %15'i ABD, %10'u Çin, %7,8'i ise Fransa'dan temin edilmektedir. Son yıllarda Rusya'nın Mısır'a yaptığı silah ihracatı %150 oranında artmıştır. Aynı zamanda, 2019 sonuna kadar Rusya, Afrika'ya 4 milyar dolarlık silah ihracatı gerçekleştirmeyi planlamaktadır. Bunun yanı sıra Moskova, günümüzde Uganda, Ruanda, Mozambik ve Angola da dâhil olmak üzere 20 Afrika ülkesine silah ihracatı gerçekleştirmektedir. Ekim 2018'de, Rusya Federal Askerî ve Teknik İşbirliği Servisi Başkanı Dmitriy Şugayev'in açıklamasına göre Rusya, Sahra altı Afrika'da 40'tan fazla ülke ile askerî ve teknik iş birliği yürütmektedir. Bu bağlamda, Rus askerî ürün ihracat şirketi Rosoboronexport'un verilerine göre Rusya, Sahra altı Afrika'ya silah ihracatı yapan ülkeler arasında birinci sırada (2011-2015 yıllarında %30) yer almaktadır.

Askerî ve teknik iş birliği alanında Rusya, Afrika kıtasını incelemektedir; çünkü Afrika ülkeleri, 1960-1980 yılları arasında ithal edilen Sovyet yapımı silah ve askerî teçhizatları günümüzde de kullanmaya devam etmektedir. Aynı zamanda, günümüzde Afrika ordularında SSCB ve Rusya'da eğitilmiş birçok uzman görev almaktadır. Bu nedenlerle pek çok Afrika ülkesi, elindeki Rus yapımı askerî teçhizatın modernizasyonu ile yakından ilgilenmektedir.

Mi sınıfı helikopterler, Su ve Mig sınıfı uçaklar, Pantsir-S1, Kornet-E, Tor-M2E hava savunma sistemlerinin yanı sıra tanklar, zırhlı personel taşıyıcıları ve uzun namlulu silahlar, Afrika ülkelerinde en çok talep gören Rus yapımı silah ve askerî araçlardır. Buna ek olarak, Rusya ayrıca Afrikalı ortaklara, öncelikle sınırları ve önemli tesisleri korumak için kullanılan insansız

hava araçları ve radar istasyonları dâhil olmak üzere çok çeşitli gözetim ve kontrol araçları ihraç etmektedir.

Rusya ile Afrika ülkeleri arasındaki askerî iş birliği söz konusu olduğunda, başında Rus iş adamı Yevgeniy Prigojin'in bulunduğu *Wagner* Group'tan bahsetmemek mümkün değildir. Bu özel askerî şirketin, Rusya'nın Afrika üzerindeki etkisini yayan önemli bir güç olduğu düşünülmektedir. *Wagner*'in paralı askerleri ve siyasi danışmanları, çeşitli doğal kaynakları çıkarma hakkı karşılığında Afrika ülkelerindeki yöneticilere güvenlik ve siyasi danışmanlık hizmetleri vermektedir. Günümüzde *Wagner* yaklaşık 10 Afrika ülkesinde (Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Sudan, Libya, Madagaskar, Angola, Gine, Gine-Bissau, Mozambik, Zimbabve ve Orta Afrika Cumhuriyeti) faaliyet göstermektedir. Buradan da anlaşıldığı gibi, Moskova'nın Afrika politikasının merkezinde yalnızca silah ihracatı değil, aynı zamanda kıtadan değerli maden ithalatı da yer almaktadır.

Rusya'nın Afrika'daki en büyük ticari ortakları Mısır, Cezayir, Fas ve Güney Afrika Cumhuriyeti'dir. Son dönemde Rusya'nın Etiyopya, Kamerun, Angola ve Zimbabve başta olmak üzere Afrika ülkelerinin en az yarısıyla olan ticari ilişkileri artış göstermektedir.

Karşılıklı ticarete tarım ürünleri önemli bir yere sahiptir. Rusya özellikle Fas, Güney Afrika, Libya, Kenya, Sudan, Nijerya ve Mısır'a çok miktarda buğday tedarik etmektedir. Birçok Afrika ülkesi de (Mısır, Fildişi Sahili, Nijerya, Gine-Bissau, Orta Afrika Cumhuriyeti, Gine, Burkina Faso, Mali) Rusya'ya olan meyve ve sebze ihracatını arttırmaktadır. Bu artışta, Rusya'ya Avrupa Birliği (AB) ülkeleri tarafından uygulanan yaptırımlar etkili olmaktadır.

Afrika ülkelerine açılan büyük Rus şirketleri, tarımın yanı sıra enerji, madencilik, ulaştırma ve altyapı alanlarında da yatırım yapmaktadır. Örneğin, Rusya devlet nükleer enerji şirketi Rosatom Mısır, Sudan, Zambiya, Fas, Güney Afrika ve Kongo Cumhuriyetleri başta olmak üzere birçok ülkeyle enerji alanında iş birliği

anlaşmaları imzalamıştır. Rusya aynı zamanda Zimbabve'deki dünyanın en büyük ikinci platin yatağı olan Darwendale'in işletilmesinde de aktif rol almaktadır ve bu iş birliği Rusya'yı platin pazarında dünya lideri yapabilir.

Afrika ülkeleri ile tek tek ilgilenen Rusya ayrıca, kıtadaki siyasi ve ekonomik örgütlenmelerle de yoğun bir iş birliği kurmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, Avrasya Ekonomik Birliği ve Afrika Birliği ülkeleri arasındaki ekonomik ve ticari iş birliğinin derinleştirilmesine çalışılmaktadır. Bu doğrultuda Birinci Rusya-Afrika Zirvesi'nde söz konusu iki birliğin komisyonları arasında ekonomik iş birliği alanında bir mutabakat imzalanmıştır.

Aynı zamanda Rusya, BM içinde büyük bir blok teşkil eden Afrika ülkeleri ile olan iş birliğini de geliştirmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla Rusya her fırsatta, oluşmakta olan çok kutuplu dünya düzeninin en önemli merkezlerden biri durumundaki Afrika'nın uluslararası arenadaki rolünü koruduğunu ve aynı zamanda günümüzde çok tartışılan olası bir BM Güvenlik Konseyi reformu sırasında, Afrika ülkelerinin çıkarlarının

dikkate alınması gerektiğini dile getirmektedir. Böylece Rusya, BM'de kendi etrafında büyük bir blok toplamaya çalışmaktadır.

Son 10 yılda Rusya, dış politikasında Afrika ülkelerine daha fazla yer ayırmaya başlamıştır. Bu, Rusya'nın Batılı devletlerle ilişkilerinin bozulduğu bir döneme denk gelmektedir. Günümüzde Rusya ekonomisi yaptırımlardan dolayı büyük sorunlarla karşı karşıyadır ve bu yaptırımların uygulanmasından bu yana, ticari ilişkilerinin arttığı tek bölge Afrika'dır; ancak Çin ve Batı ülkeleri ile karşılaştırıldığında, Rusya'nın Afrika kıtası üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğunu söylemek için henüz erkendir. Afrika ülkelerinin ABD ile olan ticaret hacmi yaklaşık 54 milyar dolar, AB ile 303 milyar dolar, Çin ile 148 milyar dolardır. Bunun karşılığında Rusya ile Afrika arasındaki ticaret hami 2018 yılına gelindiğinde 20 milyar doları henüz yeni geçmiştir. Dolayısıyla Rusya'nın bu alanda Çin ve Batı ülkelerini "yakalaması" değil, en azından ticaret hacmindeki boşluğu biraz olsun kapatması, uzun zaman alacak yoğun bir çalışmayı gerektirmektedir.